

ABD'NİN İRAN NÜKLEER ANLAŞMASINDAN ÇEKİLMESİ

Turgut Kerem TUNCEL

Analist

Analiz No : 2018 / 13

11.05.2018

ABD Başkanı Donald Trumpın 8 Mayıs günü, İran ve P5+1 olarak anılan ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeleri olan ABD, Rusya, Çin, Fransa, İngiltere ve bunlara ek olarak Almanya arasında üzerinde anlaşılmış olan ve Türkiyede genelde İran Nükleer Anlaşması olarak ifade edilen *Joint Comprehensive Plan of Action*dan (JCPOA) çekileceğini açıklaması aslında konuyla ilgili süreci takip edenler açısından pek de şaşırtıcı olmadı. Başkan Trump, ABDdeki Kasım 2016 başkanlık seçim sürecinden bu yana, Temmuz 2015de ABDdeki Obama yönetimi tarafından imzalanan JCPOAya karşı açıklamalarda bulunmakta, her fırsatta bu anlaşmanın ya yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ya da ABDnin anlaşmadan çekileceğini belirtmekteydi. Nitekim, 8 Mayıs günü Trump, İrana karşı büyük terör rejimi (*regime of great terror*) ve kanlı rejim (*murderous regime*) gibi çok sert ifadelerde bulunduğu bir açıklama yaparak, ABDnin bu feci (*disastrous*) ve korkunç, tek taraflı (*horrible, one-sided)* anlaşmadan çekildiğini dünyaya duyurdu.[1]

Her ne kadar beklenen bir gelişme olmuş olsa da, ABDnin, İranın nükleer programının uluslararası denetime açılması ve bu sayede nükleer silah üretmesinin önüne geçilmesine karşılık, İrana karşı nükleer programı nedeniyle uygulanan yaptırımların kaldırılmasını öngören bu anlaşmadan çekilmesi bölgesel ve küresel ölçekte önemli sorun ve soruları beraberinde getirmektedir.

Donald Trumpın, selefi Barack Obama ve altında onun imzası olan her şeye karşı derin bir infial içinde olduğu pek çok gözlemcinin dikkatini çeken bir husustur. Trumpın, başkanlık koltuğuna oturduktan sonra Obama yönetimi tarafından yürürlüğe konan ve *ObamaCare* olarak anılan sağlık sektöründe reform öngören yasasının içini boşaltmak ve pratikte uygulanamaz hale getirmek için çeşitli adımlar atması, bunun üzerinde çokça konuşulan bir örneğidir. Benzer şekilde, çevre ve finans sektörüyle ilgili Obama döneminde yapılan düzenlemeler de Trumpın hedefi olmuştur.

Trumpın, Obama zamanında yapılan yasa ve düzenlemeleri ortadan kaldırma eğilimi,

Obama zamanında ABDnin yaptığı uluslararası anlaşmalarda da kendini göstermektedir. Örneğin, Obama yönetimi zamanında Kübaya karşı uygulanan yaptırım ve seyahat yasaklarını hafifleten girişimler, Trump tarafından geri döndürülmüştür. Yine Trump, ABDnin Şubat 2016da imzalanan ve taraf ülkeler tarafından onaylanması beklenen *Trans-Pacific Partnership* ve Aralık 2015de imzalanan *Paris Climate Agreement*dan çekilebileceğini açıklamıştır. Trumpın JCPOAdan çekilme kararı da bunlara benzer bir tutumdur.

Öyle görülmektedir ki, Trump, Obama yönetimi tarafından gerçekleştirilen tüm düzenleme, yasa ve anlaşmaları tersine çevirmek gibi anlaşılması zor bir eğilim içindedir. Elbette, ABDdeki iç meselelerle ilgili girişimler Amerikan halkını ilgilendirmektedir. Ancak, uluslararası anlaşmalar bu çerçevenin dışındadır ve anlaşmaların tarafı olan ülkeleri ve tüm uluslararası toplumu alakadar etmektedir. Bunlar, aynı zamanda, uluslararası hukuku da ilgilendiren konulardır. Bundan dolayı, Trumpın bir devlet adamından ziyade herkese meydan okuyan kovboy tavrı, tüm dünya tarafından kaygıyla izlenmektedir. Ayrıca, yeri geldiğinde hoşuna gitmeyen ülkelere demokrasi, hukuk vb. konularda ders vermeyi kendinde hak gören bir ülkenin başkanının bu tavırları açıkça çelişkili bir durum yaratmaktadır. Dış politikadaki bu tavrı devam ederse, ABDnin küresel sahnedeki hegemonya ve güvenilirliğinin nasıl etkileneceği sorusu JCPAO ile ilgili gelişme ile bir kez daha gündeme gelmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere JCPAO yedi devlet arasında yapılmış olan bir anlaşmadır. Yani, ABD ve İran arasında ikili bir anlaşma değil, çok-taraflı bir anlaşmadır. Bunun anlamı, Trumpın anlaşmadan çekilmesinin yalnız İranla ilgili bir mesele değil, anlaşmanın tarafı olan Rusya, Çin, Fransa, İngiltere ve Almanya ile de ilgili bir mesele olduğudur. Nitekim bu ülkeler ABDnin JCPAOdan çekilme kararından duydukları rahatsızlığı açıkça ifade etmişlerdir. Merkel ve Macronun, Trumpı anlaşmadan çekilme yönündeki kararından döndürmeye yönelik çabalarının olmuş olduğu da burada belirtilmelidir.

İçinde bulunduğumuz dönem, SSCBnin dağılması sonrası dünyayı saran kapitalist-liberal barış havasının dağıldığı, yeni bir soğuk savaş döneminden bahsedilmeye başlandığı bir dönemdir. Dünyada, başını Rusya ve Çinin çektiği Asya-Pasifik ile Trans-Atlantik arasındaki kutuplaşma her geçen gün daha da belirgin hale gelmektedir. Böyle bir bağlamda, ABDnin Avrupalı müttefikleri ile olan ilişkileri konusunda bu denli özensiz hareket etmesi dikkat çekmekte, Trans-Atlantik bloğunun iç bütünlük ve uyumu hakkında soru işaretleri yaratmaktadır. Bu noktada, bir süreden beri ABD ve Almanya arasındaki uyuşmazlıkların daha da görünür hale geldiğini belirtmekte fayda vardır.

Bu çerçevede, ABDnin JCPAOdan çekilme kararının, ABD-Avrupa-Rusya üçgenindeki ilişkileri nasıl etkileyeceği incelenmesi gereken bir husus olacaktır. Bununla ilgili olarak, ABDnin JCPAOdan çekilmesinin, Rusyanın Kırımı işgali, Ukraynanın doğusundaki ayrılıkçılara verdiği askeri destek vd. uluslararası hukuk ve düzeni ihlal eden politikalarını savunurken sıkça başvurduğu ABD tek yanlılığı söylemine zemin kazandırıyor olduğunu da belirtmek gerekir. Ayrıca, ABDnin kararına karşı bir tavır alan Fransa, İngiltere ve Almanya ile İran arasında ne tür gelişmelerin yaşanacağı, bu ülkelerin Rusya ve Çini de yanlarına alarak İranla ABDyi dışarıda bırakan yeni bir anlaşma arayışına girip girmeyeceklerini de yakından takip etmek gerekecektir.

ABDnin JCPAOdan çekilmesinin ekonomi alanında da önemli sonuçları söz konusudur. Bu sonuçlardan önemli bir tanesi petrol fiyatlarında beklenen yükseliştir. Bu durum kuşkusuz enerjide dışarıya bağımlı olan Avrupa devletlerini memnun etmeyecektir. Bunun yanında, ABDnin JCPAOdan çekilmesi, İrana karşı uyguladığı yaptırımlara devam edecek olması anlamına gelmektedir. Bu yaptırımların bir ayağı da İran ile ticaretin yasaklanması ve bunu yapan şirketlerin cezalandırılmasıdır. JCPAOnun imzalandığı Temmuz 2015den sonra Airbus, Siemens, Peugeot-Citroen, Renault, Total, Eni, Danieli gibi dev küresel şirketler İranla çeşitli ticari anlaşmalar yapmak için atılımlar yapmıştır. ABDnin JCPAOdan çekilmesi ve yaptırımlara geri dönmesi bu küresel şirketlerin ticari ve ekonomik hedeflerini vuracak bir gelişmedir. Bunun anlamı, ABDnin yalnızca İran, Rusya, Çin, Fransa, İngiltere ve Almanyayı değil, dev küresel şirketleri de karşısına alacak olmasıdır. Sonuç olarak, Trumpın kararı ekonomik alanda belirsizlikler, sorunlar ve anlaşmazlıklar doğuracaktır. Öte yandan, İran üzerindeki yaptırımların kalkması ile Avrasya bölgesinde ikili ve çok-taraflı ticaret ve altyapı faaliyetlerine daha fazla olanak sağlayacak bir durumun oluşabilme olasılığının ABDnin JCPAOdan çekilmesi ile birlikte ortadan kalktığı da hatırlanmalıdır.

Trump, JCPAOdan çekilme kararını İranın anlaşmaya rağmen nükleer silah geliştirmeye devam ettiği iddiasına dayandırmaktadır. Oysa İranın nükleer programını denetleyen Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK - *International Atomic Energy Agency*) 2015 yılından beri yaptığı açıklamalarda İranın anlaşmaya sadık kaldığını belirtmiştir. Bunun anlamı, Trumpın iddialarının en azından bu aşamada maddi bir temele dayanamıyor olduğudur. Açıkçası, Trumpın JCPAOdan çekilmek için bahaneler ürettiği söylenmektedir. Trumpın bu tavrı, ABDnin sonuçta asılsız çıkan ve Irakın işgaline bahane teşkil eden Iraktaki nükleer silah propagandasını hatırlatmaktadır.

Etik yönü kuşkulu bu tavır bir yandan ABDnin küresel ölçekteki saygınlık ve inanılırlığını erozyona uğratırken, belki bundan da önemlisi UAEK gibi çok önemli uluslararası kurumları da aşındıran bir nitelik arz etmektedir. ABDnin JCPAO konusundaki bu tutumunun, Kuzey Kore ile ilgili yine nükleer silahlar konusundaki gelişmeleri nasıl etkileyeceği bu çerçevede akla gelen bir diğer sorudur.

İsrail ve ABDdeki İsrail lobisinin ABDnin JCPAOdan çekilme kararını açıkça desteklediği görülmektedir. Trumpın JCPAOdan çekilme kararını açıkladığı 8 Mayıs günü, Suriyeden İsraile füze atılması, İsrailin de Suriyedeki İran birliklerinin bulunduğu yerleri vurması da dikkat çekmiştir. Bunlar düşünüldüğünde, ABDnin JCPAOdan çekilmesinin yarattığı gerginliğin Suriyede İran, ABD ve İsrail arasındaki vesayet savaşını kızıştırabileceği ihtimali akla gelmektedir. Böyle bir gelişme, Suriyede yedi yıldır devam eden kaosun daha da derinleşmesi anlamına gelecektir. Bununla ilgili olarak, Trumpın geçtiğimiz aylarda Dışişleri Bakanı Rex Tillersonın ve Ulusal Güvenlik Danışmanı H.R. McMaster yerine şahin kanattan Mike Pompeo ve John Boltonu getirmiş olması dikkat edilmesi gereken bir gelişmedir. Bununla bağlantılı olarak, Taylanddaki işkenceli sorgularla ilişkisi olduğu iddia edilen Gina Haspelin CIA başkanlığına aday gösterilmesi de dikkat çekmektedir.

Son olarak, ABDnin JCPAOdan çekildiğini açıklaması sonrası İranın nasıl bir tavır takınacağı üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Bununla ilgili olarak, üç olasılıktan bahsedilebilir. İlk olasılık, İranın anlaşma hükümlerini yerine getirmeye devam ederek

uluslararası alanda ABDye karşı moral üstünlük elde ederken, bu ülke ile anlaşmanın tarafı olan Fransa, İngiltere ve Almanyanın arasını açmaya çalışmasıdır. Ne var ki, bu olasılık, İrandaki iç dengeler gözetildiğinde çok güçlü gözükmemektedir. İkinci olasılık, İranın ABDye karşı misilleme yaparak JCPAOnun hükümlerini yerine getirmemesi, yürüttüğü nükleer programını uluslararası denetime kapatması ve Orta Doğudaki vesayet savaşlarında ABDye karşı daha sert hamlelere girişmesidir. Üçüncü olasılık ise, İrandaki radikallerin ipleri ellerine alması ve İranın sadece JCPAOdan değil Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasından çekilmesidir. Bu üç olasılığın yaratacağı sonuçlar da farklı olacaktır.

**Photo source: Cornell International Law Journal Online*

[1] Trumpın açıklamasının tam metni için bkz. Read the Full Transcript of Trumps Speech on the Iran Nuclear Deal, *New York Times*, May 8, 2018, https://www.nytimes.com/2018/05/08/us/politics/trump-speech-iran-deal.html

Yazar Hakkında :

Dr. Turgut Kerem Tuncel, Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) kıdemli analisttir. Avrasya jeopolitiği, Geniş Karadeniz Bölgesi, Güney Kafkasya, Karabağ ihtilafı ve Türk-Ermeni ilişkileri hakkında çalışmalar yürütmektedir.

Atıfta bulunmak için: TUNCEL, Turgut Kerem. 2026. "ABD'NİN İRAN NÜKLEER ANLAŞMASINDAN ÇEKİLMESİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2018 / 13. Mayıs 11. Erişim Kasım 22, 2026. https://avim.org.tr/tr/Analiz/ABD-NIN-IRAN-NUKLEER-ANLASMASINDAN-CEKILMESI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır